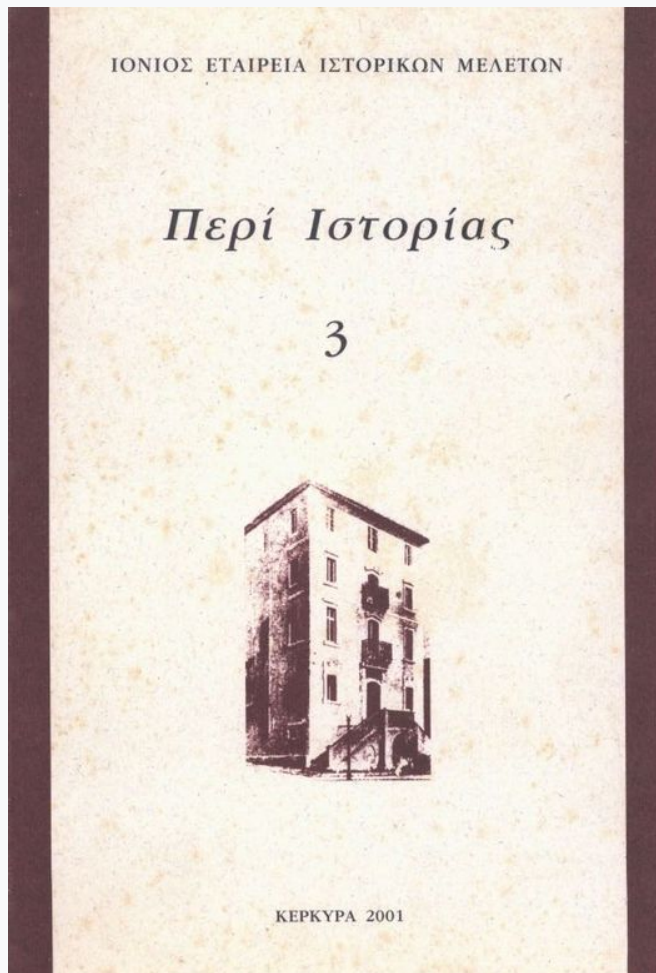

Peri Istorias

Vol 3 (2001)

Το Ιερόν Παλάτιον της Κωνσταντινούπολης
(4ος-12ος αιώνας): Η Χαλκή πύλη

Ιωάννης Μαρκούρης

doi: [10.12681/p.i.24798](https://doi.org/10.12681/p.i.24798)

To cite this article:

Μαρκούρης Ι. (2020). Το Ιερόν Παλάτιον της Κωνσταντινούπολης (4ος-12ος αιώνας): Η Χαλκή πύλη. *Peri Istorias*, 3, 117-131. <https://doi.org/10.12681/p.i.24798>

ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΠΑΛΑΤΙΟΝ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ (4ος-12ος αι.):
Η ΧΑΛΚΗ ΠΥΛΗ

Ιωάννης Μαρκούρης

Ο χώρος που αποτελούσε για τους Βυζαντινούς το σύμβολο της αυτοκρατορικής εξουσίας και παράλληλα το κέντρο διοίκησης της αυτοκρατορίας, ήταν το παλάτι του ηγεμόνα, το «Ιερόν Παλάτιον» όπως το αποκαλούσαν και οι ίδιοι οι κάτοικοι της Βασιλεύουσας.

Η λαμπρότητα και η πολυτέλεια με την οποία ήταν περιβεβλημένο αυτό το συγκρότημα κτηρίων και στωπερίβλητων αιθουσών, αποτελούσε για τον απλό Βυζαντινό την επίγεια εικόνα του ουράνιου Οίκου του Θεού. Αυτή η πεποίθηση των υπηκόων της αυτοκρατορίας ενίσχυε την αυτοκρατορική ιδέα και συντελούσε στη διατήρηση της ισχύος και της ενότητας του κράτους.

Δυστυχώς σήμερα από αυτή την λαμπρή κατοικία δεν σώζεται τίποτε. Η άλωση της Πόλης από τους σταυροφόρους το 1204 και οι λεηλασίες που την συνόδεψαν, καθώς και η μεταγενέστερη, και οριστική αυτή τη φορά, πώση της στους Οθωμανούς, είχαν σαν αποτέλεσμα και την ολοσχερή καταστροφή του παλατιού. Κατά συνέπεια οι μοναδικές πληροφορίες που μπορούν να αντληθούν για το Ιερόν Παλάτιον προέρχονται αποκλειστικά από τις βυζαντινές πηγές και ειδικότερα από το συγγραφικό έργο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου.

Ο Πορφυρογέννητος τον καιρό του παραγκωνισμού του από την εξουσία συνέγραψε ένα πόνημα με τον τίτλο *Περί Βασιλείου Τάξεως* (*De Cerimoniis aulae Byzantinae*), μέσω του οποίου παρουσίασε με κάθε δυνατή λεπτομέρεια όλη την αυλική εθιμοτυπία και κατ' επέκτασιν

περιέγραψε τους χώρους του ανακτόρου όπου διαδραματιζόνταν οι τελετές. Ωστόσο οι περιγραφές αυτές αφενός είναι ασαφείς, αφετέρου βρίσκονται διάσπαρτες μέσα στο κείμενο.

Το γεγονός αυτό δημιούργησε ένα ακόμη πρόβλημα στους σύγχρονους μελετητές σχετικά με τον εντοπισμό κτηρίων καθώς και με τον προσανατολισμό τους. Έτσι μέχρι σήμερα, οι απόψεις που διατυπώθηκαν για το πού ακριβώς βρίσκονταν τα διαμερίσματα του Παλατιού, υπήρξαν αντικρουόμενες και ποικίλες. Η κατάσταση αυτή επιδεινώνεται ακόμη περισσότερο από την έλλειψη ανασκαφικών ευρημάτων.

Ένα από τα κτήρια που ο Πορφυρογέννητος αναφέρει συχνά είναι και το παλάτιο της Χαλκής ή η Χαλκή πύλη. Αυτό το ίδρυμα θα περιγραφεί στη συνέχεια στην παρούσα μελέτη και ταυτόχρονα θα γίνει προσπάθεια να αποσαφηνιστεί, σύμφωνα πάντα με την βοήθεια των πηγών, η ακριβής του θέση.

Η Χαλκή

Η Χαλκή ήταν το σπουδαιότερο από τα κτήρια που γειτνίαζαν με τη μεγάλη πλατεία του Αυγουσταίου, καθώς αποτελούσε την είσοδο στο κυρίως οικοδομικό συγκρότημα της βασιλικής κατοικίας.

Το προπύλαιο αυτό του αυτοκρατορικού οίκου, που αποτελείτο επίσης από στοά και τρίκλινο μεγαλοπρεπή, είχε ακόμη την επωνυμία Παλάτιον της Χαλκής. Σύμφωνα με τις πηγές, ιδρυτής του ανακτόρου αναφέρεται ο Μ. Κωνσταντίνος¹. Ο πρώτος αυτοκράτορας του Βυζαντίου έδωσε το όνομα Χαλκή σ' ένα από τ' αρχικά κτήρια που ίδρυσε και του οποίου δεν γνωρίζουμε τη μορφή. Ο Ευσέβιος αναφέρει ότι είχε πρόθυρα όπου αγρυπνούσαν οι φρουροί. Μπροστά στις πύλες της εισόδου ένας πίνακας εγκαύστου τεχνικής απεικόνιζε τον Μ. Κωνσταντίνο και τους δύο γιούς του Κωνσταντίνο Β' και Κωνσταντίνο Β'. Στην κεφαλή του Μ. Κωνσταντίνου βρισκόταν το *σωτήριον σημείον*, δηλαδή ένας σταυρός και το μονόγραμμα του Χριστού. Στα πόδια του αυτοκράτορα είχε τοποθετηθεί ένα φίδι που συμβόλιζε τους εχθρούς της Εκκλησίας, οι οποίοι κατανικήθηκαν από το σταυρό του Κυρίου

1. Ηούχιος ο Ιλλούστριος, *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*, έκδ. Th. Preger, *Scriptores Originum Constantinopolitanarum*, τ. I, Λειψία 1901, 218-219 [στο εξής= *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*]. Κωνσταντίνος Σιναΐτης, *Κωνσταντινιάς, παλαιά τε και νεωτέρα ήτοι περιγραφή Κωνσταντινουπόλεως*, Βενετία 1824, 45.

και από τις δυνάμεις του Μ. Κωνσταντίνου². Η στέγη ήταν καλυμμένη με επιχρυσωμένες χάλκινες πλάκες. Το όλο οικοδόμημα συμπλήρωνε ένας Τρίκλιнос³, ο οποίος κτίστηκε την ίδια περίοδο.

Η πρώτη περίοδος της ιστορίας του Μεγάλου Παλατιού, από την εποχή του Κωνσταντίνου Α΄ μέχρι του Ιουστινιανού Α΄, είναι δυστυχώς ανεπαρκώς γνωστή και τούτο λόγω της έλλειψης των πληροφοριών που λαμβάνουμε από τις πηγές της εποχής. Παρόλα αυτά είναι σχεδόν βέβαιο ότι εκείνη την περίοδο η Βασιλεύουσα γνωρίζει μια μεγάλη οικοδομική ακμή με τις κατασκευές νέων κτηρίων και ανακτόρων. Αυτοκράτορες, όπως οι Κωνσταντίνος Β΄, Αρκάδιος, Θεοδόσιος Β΄, Μαρκιανός, κόσμησαν τη νέα πρωτεύουσα με διάφορα αρχιτεκτονήματα. Όμως οι λιγοστές αναφορές που υπάρχουν δεν επιτρέπουν να σχηματίσει ο μελετητής μια πλήρη εικόνα. Το ίδιο συμβαίνει και με το ανάκτορο της Χαλκής, το όνομα του οποίου χρησιμοποιείται για πρώτη φορά τον 5ο αιώνα, τότε που ο Θεοδώριχος έκτισε το παλάτι του στη Ραβέννα, κατ' απομίμηση του παλατιού της Κωνσταντινούπολης, και ίδρυσε κι αυτός Χαλκή⁴.

Για την ετυμολογία της επωνυμίας της πύλης και του συνόλου των κτηρίων που την περιστοίχιζαν υπάρχουν δύο εξηγήσεις. Η πρώτη, η πιο διαδεδομένη, υποστηρίζει ότι αυτή η ονομασία σήμαινε τις μεγάλες χάλκινες πόρτες που έκλειναν την είσοδο της αυτοκρατορικής κατοικίας⁵. Η δεύτερη προέρχεται από το γεγονός ότι αυτό το μέρος του παλατιού είχε στέγη καλυμμένη από επίχρυσα χάλκινα κεραμίδια⁶.

Οι επαναστάσεις και τα κινήματα, συχνά φαινόμενα στη Βασιλεύ-

2. R. Janin, *Constantinople Byzantine*, Παρίσι 1964, 110, Cyril Mango, *The Brazen House. A study of the vestibule of the imperial palace of Constantinople*, Κοπεγχάγη 1959, 23.

3. Για τους Βυζαντινούς αυτή η λέξη σήμαινε οποιαδήποτε μεγάλη αίθουσα χρησιμοποιούνταν είτε για γεύματα ή συμπόσια είτε για άλλες εκδηλώσεις. Η Χαλκή επίσης ονομάζεται Τρίκλιнос στο «De Cerimoniis» του Κων/νου Πορφυρογέννητου: *Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου και ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ βασιλέως νιοῦ Λέοντος τοῦ σοφωτάτου και ἀεμνήστου βασιλέως σύνταγμα τι και βασιλείου σπουδῆς ὄντως ἄξιον πόνημα. De Cerimoniis aulae byzantinae*, έκδ. I. Reiske, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* [στο εξής= C.S.H.B.], τ. I, II, Βόννη 1829-1830, 127.

4. C. Mango, *The Brazen House*, ό.π., 26.

5. Ν. Χωνιάτης, *Χρονική Συγγραφή*, έκδ. I. Bekker, C.S.H.B., Βόννη 1836, 582.

6. Γ. Κεδρηνός, *Σύντομος Ιστοριών*, έκδ. I. Bekker, C.S.H.B., τ. I, Βόννη 1838-1839,

ουσα, είχαν μέσα στις άλλες δυσάρεστες συνέπειές τους και την καταστροφή πολλών μνημείων. Η Χαλκή δεν θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση στον κανόνα.

Πέντε φορές καταστράφηκε η πύλη των ανακτόρων από πυρκαγιά που άναψαν οι στασιαστές κατά τα έτη 493, 498, 501, 507 και 532 (στάση του Νίκα). Όμως οι πηγές αναφέρονται μόνο σε δύο αποκαταστάσεις του κτηρίου. Η πρώτη συνέβη κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Αναστασίου, ύστερα από την καταστροφή του 498, και η δεύτερη ύστερα από την πυρκαγιά του 532, από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Α΄.

Ο αρχιτέκτονας που ανακατασκεύασε τη Χαλκή επί Αναστασίου ονομαζόταν Αιθέριος. Υπάρχει και σχετική επιγραφή που επιβεβαιώνει αυτό το γεγονός⁷. Από το εν λόγω επίγραμμα προκύπτει ακόμη ότι ο Αιθέριος κάλυψε αυτό το σημαντικό μέγεθος και λαμπρότερος κτήριο, που είχε σχήμα τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο με επίχρυσα πλακάκια τα οποία αναφέρονται με τη φράση *χρυσοφαές ἐδέθλιον*. Αυτή η επικάλυψη έγινε σε απομίμηση της φημισμένης επίχρυσης στέγης που υπήρχε στο ναό του Δία Καπιτωλίνου στη Ρώμη.

Κατεστραμμένη εκ νέου από πυρκαγιά στις 13-14 Ιανουαρίου του 532, μαζί μ' ένα σύνολο άλλων οικοδομημάτων, όπως η Αγ. Σοφία, τα λουτρά του Ζευξίππου και η Σύγκλητος (Σενάτον), η Χαλκή ξανακτίστηκε ακόμη πιο μεγαλοπρεπής από τον Ιουστινιανό. Μια θαυμάσια περιγραφή αυτού του νέου κτηρίου μας δίνει ο Προκόπιος⁸.

Ο ιστορικός από την Καισάρεια, αναφέρει ένα παραλληλόγραμμο κτίσμα του οποίου η ανατολική και δυτική πλευρά ήταν ελαφρώς μεγαλύτερες σε μήκος, από ό,τι η βόρεια και η νότια. Στο εσωτερικό τέσσερις τετράγωνοι πεσσοί υποστήριζαν οκτώ αψίδες από τις οποίες οι

656: *καὶ ἡ χαλκότεγος τοῦ παλατίου, ἡ ἔκτοτε καὶ νῦν Χαλκῆ προσαγορεύεται διὰ τῶν ἐκ χαλκῶν κεράμων κεχρυσωμένων ἐστέγασθαι αὐτήν*. Ιω. Ζωναρά, *Επιτομή Ιστοριῶν*, εκδ. M. Pinder-Th. Buttner-Vobst, C.S.H.B., τ. III, Βόννη 1841-1897, 154.

7. Γ. Κεδρηνός, *Σύνοψις Ιστοριῶν*, ό.π., τ. I, 563: *τῆς Χαλκῆς τὸν λαμπρὸν δόμον Αἰθέριος ἱδρυσεν μηχανουργὸς καὶ σοφὸς Ἀναστασίου βουληφόρος*. Σκαρλάτος Βυζάντιος, *Κωνσταντινούπολις*, έκδ. Α. Κορομπλάς, τ. Α΄, Αθήνα 1851, 190.

8. Προκόπιος Καισαρείας, *Περὶ Κτισμάτων (De aedificiis)*, έκδ. J. Hauriy, Λειψία 1913, 203-204.

τέσσερις υποβάσταζαν τον κεντρικό θόλο, ενώ ένα άλλο ζευγάρι αιψίδων σε κάθε πλευρά εφραπτόμενο με τους πλάγιους τοίχους συγκρατούσε επίσης το όλο οικοδόμημα.

Το δάπεδο και οι τοίχοι μέχρι τα σημεία ένωσης με τους θόλους ήταν καλυμμένα με μαρμάρινες πλάκες σε διάφορους χρωματισμούς, κυρίως όμως με λευκό μάρμαρο Προκοννήσου που είχε γαλάζιες ραβδώσεις. Την όλη σύνθεση συμπλήρωναν πράσινες πορφυρές και ερυθρές πλάκες⁹.

Το εσωτερικό τμήμα της οροφής διακοσμοούνταν με εικόνες που είχαν δημιουργηθεί όχι με την εγκαυστική τεχνική αλλά με μικρές πολύχρωμες ψηφίδες. Σε κάθε πλευρά απεικονίζονταν πόλεμος και μάχες ενώ πολυάριθμες πόλεις, άλλες στην Ιταλία, κι άλλες στη Λιβύη, είχαν καταληφθεί. Ο αυτοκράτορας παρουσιαζόταν νικητής και τροπαιούχος έχοντας στρατηγό του το Βελισάριο, που επέστρεφε στον Ιουστινιανό όλο το στράτευμα παρατεταγμένο και αλώβητο, και προσέφερε ακόμη ως λάφυρα ονομαστά βασίλεια και ξακουστούς βασιλείς καθώς και κάθε τι άλλο που επιβραβεύει τον πολεμιστή στη μάχη.

Στο κέντρο του θόλου δέσποζαν ο αυτοκράτορας μαζί με την αυτοκράτειρα Θεοδώρα που έδειχναν να απολαμβάνουν και να πανηγυρίζουν τη νίκη τους κατά των βασιλέων των Βανδάλων και των Γόθων. Οι τελευταίοι πλησίαζαν το βασιλικό ζεύγος γονυκλινείς ως αιχμάλωτοι πολέμου. Ο Ιουστινιανός και η Θεοδώρα περιστοιχίζονταν από όλη τη Ρωμαϊκή Σύγκλητο, καθώς όλη η σύνθεση ήταν τοποθετημένη σ' ένα ανοιχτόχρωμο και ταυτόχρονα πολύχρωμο καμβά.

Το υπόλοιπο τμήμα της οροφής ήταν διακοσμημένο με φυτικά κοσμήματα και πολύχρωμα μάρμαρα, ένα είδος των οποίων ήταν και οι «Λακεδαιμόνιοι λίθοι», μάρμαρο πρασινοπόρφυρου χρώματος. Διακόσμηση με παραστάσεις υπήρχε και στο δάπεδο της Χαλκής όπου η κυρίαρχη μαρμάρινη επίστρωση είχε γίνει με πλάκες από προκοννησιακό μάρμαρο, όχι μονόχρωμες αλλά με κυματιστές γαλάζιες ραβδώσεις¹⁰.

Το πάτωμα επίσης στο κέντρο του είχε μια κυκλική πορφυρένια πλάκα που λεγόταν *πορφυροῦν ὀμφάλιον*. Ο Μαλάλας αναφέρει ότι

9. C. Mango, *The Brazen House*, ὁ.π., 30, R. Janin, *Constantinople Byzantine*, Παρίσι 1964, 110.

10. Cyril Mango, *The art of the Byzantine Empire 312-1453*, Τορόντο 1986, 109-110.

το 536, το ρολόι που βρισκόταν μέσα στο Αυγουσταίο και τη Βασιλική τοποθετήθηκε στη Χαλκή που μόλις είχε τελειώσει¹¹. Τον υπόλοιπο χώρο στόλιζαν διάφορα αγάλματα αυτοκρατόρων, βασιλισσών και άλλων μεταξύ των οποίων αναφέρονται ο ανδριάντας του Μαξιμιανού, του Θεοδοσίου και των γιών του, της Πουλχερίας, του Μαυρικού και των γιων του κλπ¹². Η Χαλκή αναστηλώθηκε τον 9ο αιώνα, από τον Βασίλειο τον Μακεδόνα και πήρε μορφή πυρχόσχημου παρεκκλησίου¹³, όπως αναφέρει και ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος στο *Περί Βασιλείου τάξεως*.

Κατά τον 10ο αιώνα, η Χαλκή είχε δύο εξόδους, τη μεγάλη χάλκινη πύλη η οποία χρησιμοποιείτο σε συγκεκριμένες περιστάσεις και τη μικρή σιδερένια πύλη η οποία αποτελούσε την πλαϊνή έξοδο που συχνά χρησιμοποιούσε ο αυτοκράτορας για να περάσει στο Ιερόν Φρέαρ της Αγίας Σοφίας¹⁴.

Η σιδερένια πύλη βρισκόταν στα αριστερά, ενώ η χάλκινη ήταν στην εμπρόσθια όψη του κτηρίου και οδηγούσε στην κεντρική αίθουσα που στεφανωνόταν από έναν τρούλο. Από αυτόν τον χώρο μια άλλη μεγάλη πόρτα επέτρεπε να εισχωρήσει κανείς στους στρατώνες της αυτοκρατορικής φρουράς, τις Σχολές, τα Εκσκούβιτα, τους Κανδιδάτους¹⁵.

Η Χαλκή όμως έμεινε φημισμένη στη βυζαντινή ιστοριογραφία όχι τόσο για τη χρησιμότητα και την αρχιτεκτονική της δομή αλλά εξαιτίας της εικόνας του Χριστού, που βρίσκονταν επάνω από την εξωτερική χάλκινη πύλη με κατεύθυνση προς ανατολάς. Αυτή την εικόνα ο Λέων Γ΄ Ίσαυρος διέταξε να κατεβάσουν στα 718, οι στρατιώτες της πύλης, γεγονός που προκάλεσε στη Βασιλεύουσα αληθινή επανάσταση που καταπνίγηκε στο αίμα. Στη θέση της ο εικονομάχος αυτοκράτορας έστησε τον τύπο του Σταυρού¹⁶. Μετά το τέλος της πρώτης φάσης της εικονομαχίας (726-787) η Ειρήνη η Αθηναία αντικατέστησε

11. Ιω. Μαλάλας, *Χρονογραφία*, έκδ. L. Dindorf, C.S.H.B. Βόννη 1831, 479.

12. Σκαρλάτος *Βυζάντιος, Κωνσταντινούπολις*, ό.π., 191.

13. R. Krauthheimer, *Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1991, 427.

14. C. Mango, *The Brazen House*, ό.π., 73.

15. R. Janin, *Constantinople Byzantine*, ό.π., 111.

16. Σ. Βυζάντιος, *Κωνσταντινούπολις*, ό.π., 192.

το σημείο του Σταυρού με ένα μωσαϊκό που εξαφανίστηκε κατά τη δεύτερη περίοδο της Εικονομαχίας (815-843), ύστερα από διαταγή του αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ Αρμένιου. Η οριστική αναστήλωση της εικόνας του Χριστού επάνω στη Χαλκή έγινε επί Θεοδώρας και ο αγιογράφος που *έποίησε* το πρόσωπο του Σωτήρα ήταν ο ζωγράφος Λέων, ο μετονομασθείς αργότερα λόγω του μοναχικού σχήματος, Λάζαρος¹⁷. Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η εικόνα καλυπτόταν με ένα χρυσοκέντητο βήλο που προστάτευε το ομοίωμα του προσώπου του Ιησού¹⁸.

Τμήμα του ανακτόρου της Χαλκής αποτελούσε και το περίφημο *κάγκελλον* ή *έξω κάγκελλον* το οποίο αναφέρεται πολλές φορές από τις πηγές. Βρισκόταν στο ίδιο σημείο που ήταν και το *πορφυροῦν ὀμφάλιον*. Ουσιαστικά δεν ήταν τίποτε περισσότερο από ένα μικρό διαχωριστικό πέρασμα το οποίο επιτρεπόταν να διαβεί έφιππος μόνον ο αυτοκράτορας και οι στενοί συγγενείς του, ενώ η υπόλοιπη βασιλική συνοδεία αφίππευε έξω από αυτό το χώρισμα, για να εισέλθει στη συνέχεια στον τρίκλινο της Χαλκής¹⁹.

Δίπλα στην είσοδο του αυτοκρατορικού οίκου όπως αναφέρουν τα Πάτρια, ο Ρωμανός Λεκαπνός (920-944) έκτισε ένα μικρό παρεκκλήσιο αφιερωμένο στον Σωτήρα, η στέγη του οποίου υποστηριζόταν από δύο κίονες. Οι κίονες αυτοί είχαν μεταφερθεί από τον αυτοκράτορα στο παρεκκλήσιο εκείνο από τη Θεσσαλονίκη αλλά δυστυχώς παραμένει άγνωστο το πού και το πώς ακριβώς στήριζαν την οροφή του ναΐσκου²⁰. Το Μάρτιο του 971, ο αυτοκράτορας Ιωάννης Τζιμισκής σταμάτησε σε αυτόν το ναό για να προσευχηθεί ενόψει της εκστρατείας του εναντίον του πρίγκιπα των Ρώσων Σβιατοσλάβου. Ο Λέων Διάκονος περιγράφει σχετικά: *Όταν είδε αυτό το μικρό ευκτήριο το οποίο δύσκολα ήταν ικανό να χωρέσει δεκαπέντε ανθρώπους, έχοντας επίσης ελικοειδή και δυσπρόσιτη άνοδο όπως μερικοί λαβύρινθοι*

17. Ιω. Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, ό.π., βιβλ. XV, σ. 137. C. Mango, *The art of the Byzantine Empire*, ό.π., 159.

18. Σ. Βυζάντιος, ό.π., 193.

19. Κ. Πορφυρογέννητος, ό.π., 84, 107, 583 κ.ε.

20. C. Mango, *The Brazen House*, ό.π., 149. R. Janin, *Constantinople Byzantine*, ό.π.,

111. Σ. Βυζάντιος, *Κωνσταντινούπολις*, ό.π., 193.

ή κρησφύγετα, διέταξε να ξανακτιστεί ευρύτερο και μεγαλύτερο σύμφωνα με δικό του αρχιτεκτονικό σχέδιο²¹.

Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την ανέγερση εκ βάθρων αυτού του ευκτέρου προέρχονταν από τα κατεστραμμένα λουτρά του Οικονομείου, τα οποία βρίσκονταν στο παλάτι²². Ο Τζιμισκής διακόσμησε και στόλισε αυτή την εκκλησία σε τέτοιο βαθμό σαν να επρόκειτο για προσωπικό του μνημείο. Επιπλέον δώρισε ως αναθήματα στέμματα, σκήπτρα, διακάρια, λυχνίες όλα κατασκευασμένα από χρυσό και ασήμι. Πρόσφερε επίσης άμφια ιερά και βασιλικά και χάρισε τέλος πολλά δικά του ακίνητα. Στον ίδιο ναό κατέθεσε ο αυτοκράτορας και τρία πολύτιμα κειμήλια, τα μαλλιά του Ιωάννου του Προδρόμου και την εικόνα της Βηρυτού, καθώς και τα σανδάλια του Κυρίου. Όλα τα παραπάνω λείψανα κέρδισε ο αυτοκράτορας κατά τη διάρκεια της θριαμβευτικής του εκστρατείας το 975²³. Το παρεκκλήσιο του Σωτήρος της Χαλκής το τόσο πλούσια διακοσμημένο από τον Τζιμισκή, επρόκειτο να γίνει και το *μαυσωλείο* του. Όταν διαισθάνθηκε το τέλος του να πλησιάζει κατασκεύασε μια ολόχρυση σαρκοφάγο την οποία ζήτησε να τοποθετήσουν στον νάρθηκα του ναού της Χαλκής, όπου και ετάφη²⁴. Αρχιτεκτονικά το ευκτήριο αυτό πρέπει να ανήκει στον τύπο της σταυροειδούς βασιλικής εγγεγραμμένης, με τρούλο ο οποίος στηριζόταν πάνω σ' ένα τεράστιο τύμπανο²⁵. Ο ναύοκος

21. Λέων Διάκονος, *Ιστορία*, έκδ. C.B.Hasil, C.S.H.B. Βόννη 1828-1897, 128-129: *Τῶν ἀνακτόρων ἐξαναστάς, τῆς τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ κατὰ τὴν Χαλκὴν τιμημένῳ σηκῶ πρόσεισι, τὸ θεῖον ἐξεμμενισόμενος, ὄνπερ ἀθροίους ἐστενημένον εὐκτήριον, μόλις πον πεντεκαίδεκα χωρεῖν ἔνδον ἄνδρας δυνάμενον, σκολιὰν τε καὶ δυσπρόσοδον κεκτημένον τὴν ἄνοδον...ἐξ αὐτῆς ἐγκελεύεται εἰς τὸ μεγαλῆτερον καὶ εὐαγέστερον ἐκ δάθρων τοῦτον οἰκοδομεῖ.* Ιω. Ζωναράς, *Επιτομὴ Ἱστοριῶν*, ὁ.π., τ. III, 536. Λ. Διάκονος, *Ιστορία*, ὁ.π., 167: *Καὶ διελθὼν τὸν ἐν τῇ Χαλκῇ νεὸν τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ τὴν πορείαν ἐπέτευε.* Γ. Κεδρνός, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, ὁ.π., τ. II, 240, 556. Ν. Χωνιάτης, *Χρονικὴ Συγγραφή*, ὁ.π., 353: *Καὶ τὸν ἐν τῇ Χαλκῇ καταλαβόντος ναὸν τοῦ Σωτήρος.*

22. Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, ὁ.π., 145.

23. Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, ὁ.π., 282.

24. Λ. Διάκονος, *Ιστορία*, ὁ.π., 177-178: *ὁ δὲ βασιλεὺς ἠπέιγετο καταλαβεῖν τὸ Βυζάντιον. Επέπευδε δε καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ τοῦ Σωτήρος νεῷ ὃν ἐδείματο, κατασκευαζομένην τῷ σωματίῳ τούτου σορὸν ἀπαρτισθῆναι ὡς τάχιστα...καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖσε μεταβαίνει κατάπανιν ἐν μηνὸς Ἰανουαρίου δεκάτῃ, ἰνδίκτου δ'(4), ἔτους ζυπέ(6485) (τὸ 977 μ.Χ.) ταφεῖς ἐν τῷ τῇ Χαλκῇ τοῦ Σωτήρος νεῷ ὃν ἐκεῖνος μεγαλοπρεπῶς ἐκ δάθρων ἐδείματο.*

25. C. Mango, *The Brazen House*, ὁ.π., 152

αυτός βρισκόταν στο βορειότερο σημείο της αφίδας της Χαλκής. Αυτή είναι και η ορθότερη ερμηνεία της λέξης *ἄνωθεν* που αναφέρει ο Κεδρηνός *ἄνωθεν τῆς ἀψίδος τῆς Χαλκῆς*.

Το ευκτήριο του Σωτήρος της Χαλκής θα παραμείνει ακέραιο και μετά την Οθωμανική κατάκτηση μέχρι και την εποχή του σουλτάνου Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, οπότε και καταστρέφεται. Συνοψίζοντας, επαναλαμβάνουμε ότι η Χαλκή πύλη αποτελούνταν από τον ομώνυμο τρίκλινο με τις μεγάλες χάλκινες πόρτες και από το παρεκκλήσιο του Σωτήρος το οποίο αποτελούσε παράρτημα της εισόδου στην αυτοκρατορική κατοικία.

Όμως η ασάφεια των πηγών σχετικά με τη θέση τόσο της Χαλκής όσο και του ευκτήριου του Σωτήρος οδήγησε τους ερευνητές που ασχολήθηκαν με την τοπογραφία του Μεγάλου Παλατίου στην υπόθεση ότι εξαιτίας της γειτνίασης της εισόδου του Βασιλείου οίκου με την πλατεία του Αυγουσταιώνα, ήταν φυσικό να υπήρχε εκεί και πύλη η οποία ανοιγόταν σ' αυτόν. Επιπλέον η εσφαλμένη ερμηνεία της φράσης του Κεδρηνού *ἄνωθεν τῆς Χαλκῆς*, που αναφέρεται στη θέση του ναού του Κυρίου, δημιούργησε την εντύπωση ότι το παρεκκλήσιο ήταν τοποθετημένο στην κορυφή του τρίκλινου, κατά το πρότυπο των μεσαιωνικών παρεκκλησίων-πυλών, της Γερμανίας και της Ρωσίας, όπως το παράδειγμα της Χρυσῆς Πύλης του Κιέβου. Η άποψη αυτή δεν είναι ορθή για δύο λόγους. Αφενός γιατί κάτι τέτοιο θα ήταν ασυμβίβαστο με την αρχιτεκτονική κατασκευή της Χαλκής όπως μας την περιγράφει ο Προκόπιος, αφετέρου γιατί τέτοιου είδους ίδρυμα δεν αναφέρεται πουθενά στις περιγραφές των περιηγητών του 17ου και 18ου αιώνα, όταν οι τελευταίοι μιλούν για την είσοδο του Ιερού Παλατίου²⁶.

Συνεπώς πώς ερμηνεύεται η περιγραφή του Κεδρηνού;

Είναι συνήθης η τακτική των Βυζαντινών ιστοριογράφων όταν θέλουν να αναφερθούν στο βόρειο μέρος είτε μιας αίθουσας είτε ενός κτίσματος να ομιλούν για το *ἄνω* τμήμα, ή το *ἄνωθεν* σημείο, χωρίς αυτό να σημαίνει πάντοτε την ακριβή σημασία της λέξης. Ως εκ τούτου, όταν ο Κεδρηνός σημειώνει ότι ο ναός του Σωτήρος βρίσκεται *ἄνωθεν τῆς ἀψίδος τῆς Χαλκῆς* εννοεί προφανώς ότι η θέση της εκκλησίας βρίσκεται βορείως του άξονα της αφίδας και όχι πάνω στην ίδια την

26. C. Mango, *The Brazen House*, ό.π., 152 σημ. 24.

αψίδα. Σχετικά με την ίδια όμως την είσοδο του βασιλείου οίκου οι ενδείξεις δεν οδηγούν σε σαφή συμπεράσματα. Μέχρι πρόσφατα οι μελετητές θεωρούσαν ότι η Χαλκή είχε πύλη που ανοιγόταν στον Αυγουστιαίωνα, όμως οι τελευταίες ανασκαφές απέδειξαν ότι κάτι τέτοιο δεν ίσχυε δεδομένου ότι τα θεμέλια του παραπάνω ιδρύματος βρέθηκαν ανατολικότερα της νότιας πλευράς της πλατείας²⁷. Άρα μια τέτοια επικοινωνία δεν θα ήταν εφικτή αφού στα ανατολικά ο Αυγουστιαίων δεν μαρτυρείται να έχει πύλη.

Προφανώς το στοιχείο που έκανε τους μελετητές να σφάλουν σχετικά με τη Χαλκή και την πλατεία με την οποία γειτνίαζε ήταν τα πορίσματα των ερευνών που διενήργησαν οι Labarte και Ebersolt, οι οποίοι και παραδέχθηκαν ότι η Χαλκή ανοιγόταν προς τον Αυγουστιαίωνα. Λαμβάνοντας ως ορθά αυτά τα συμπεράσματα συμφώνησαν με τη θέση των Labarte-Ebersolt και οι μεταγενέστεροι ερευνητές. Όμως αν η Χαλκή ήταν η κύρια έξοδος του Παλατιού που επικοινωνούσε με τον Αυγουστιαίωνα, ο τελευταίος θα μετατρεπόταν σ' ένα μεγάλο προαύλιο κοινό και για την Αγία Σοφία και για την αυτοκρατορική κατοικία.

Επιπλέον χάρη σε μια τέτοια σύνδεση η πλατεία θα διασχιζόταν αδιάκοπα από επίσημες πομπές πλήθους τιτλούχων, ανώτερων υπαλλήλων και άλλων προσωπικοτήτων οι οποίοι θα είχαν εργασία στο Παλάτι, τη Σύγκλητο, τη Μαγναύρα ή θα κατευθύνονταν προς την Αγία Σοφία. Παρόλα αυτά κανένα κείμενο δεν συνδέει τη Χαλκή προς τον Αυγουστιαίωνα. Κανείς από τους περιηγητές και τους ιστοριογράφους δεν παρουσίασε τον αυτοκράτορα ή άλλη προσωπικότητα να εξέρχεται απευθείας από τη Χαλκή προς τον Αυγουστιαίωνα ή να εισέρχεται από αυτόν στον τρίκλινο της Χαλκής²⁸.

Δεν υπάρχει λοιπόν αμφιβολία ότι η πλατεία του Αυγουστιαίωνος δεν είχε καμία πρόσβαση στο παλάτι της Χαλκής. Άλλωστε χωριζόταν από αυτήν και όλο το ανακτορικό συγκρότημα με τη Μέση²⁹. Την άποψη αυτή ενισχύουν και διάφορα γεγονότα που έλαβαν χώρα στις προαναφερθείσες περιοχές και αναφέρονται από τους Βυζαντινούς ιστοριογράφους. Μια μικρή αναφορά σε αυτά θα βοηθήσει να γίνει

27. C. Mango, *ό.π.*, 97.

28. R. Guiland, *Περί τίν Βασιλείον τάξιν Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογεννίτου. Η Χαλκή καί τά περίξ αυτής, Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 18 (1948), 168.

29. C. Mango, *ό.π.*, 92.

καλύτερα κατανοπή η σχέση ανάμεσα στην κλειστή πλατεία και την είσοδο της αυτοκρατορικής κατοικίας.

Το 911, ο Κωνσταντίνος Δούκας, ύστερα από την αποτυχία του να εισέλθει στο Παλάτι από την πλευρά του Ιπποδρόμου, κατευθύνθηκε προς τη Χαλκή και παραβίασε τη σιδερένια πύλη της³⁰. Αν αυτή η σιδερένια πόρτα ήταν έξοδος της Χαλκής προς τον Αυγουστιαώνα, ο Κωνσταντίνος προτού την προσβάλει, θα ήταν υποχρεωμένος να παραβιάσει την πύλη της πλατείας. Κάτι τέτοιο όμως δεν αναφέρεται από καμία πηγή. Από την άλλη, είναι δύσκολο να παραδεχθεί κανείς ότι οι πύλες του Αυγουσταίου παρέμεναν ανοικτές και τη νύχτα. Εξάλλου πρέπει να σημειωθεί ότι η επίθεση του Δούκα από την πλευρά του Ιπποδρόμου είχε ήδη δώσει το σύνθημα συναγερμού στη φρουρά του Παλατιού, η οποία θα είχε τον καιρό να κλείσει τις πύλες για να παρεμποδίσει την προσέγγιση στη Χαλκή.

Κατά το 1042, ο επαναστατημένος λαός εναντίον του αυτοκράτορα Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτη επιτέθηκε στο Ιερό Παλάτιο από την πλευρά του Ιπποδρόμου, από την πλευρά των φρουρών, «κατά τὰ ἔξκουβιτα», και από τό Τζυκανιστήριο³¹. Όμως για να φτάσει στα Εξκούβιτα, το πλήθος έπρεπε υποχρεωτικά να περάσει από τη Χαλκή. Ο Κεδρηνός πουθενά δεν αναφέρει τον Αυγουστιαώνα, παρόλο που ο λαός θα έπρεπε να είχε παραβιάσει τις πόρτες του για να μπει στο ανάκτορο της εισόδου.

Επί βασιλείας Μιχαήλ Στ΄ του Στρατιωτικού (1056-1057), ο διεκδικητής του θρόνου Θεοδόσιος που έφερε τον τίτλο του προέδρου, αφού κατέλαβε τη φυλακή του Πραιτωρίου κατέλαβε επιπλέον και τη Χαλκή, αλλά από τη στιγμή που δόθηκε το σύνθημα του συναγερμού δεν τόλμησε να προχωρήσει περισσότερο εναντίον του Παλατιού³². Έτσι ο Θεοδόσιος μπόρεσε να μεταβεί από το Πραιτώριο στη Χαλκή χωρίς κανένα εμπόδιο. Φυσικά δεν υποχρεώθηκε να διασχίσει τον Αυγουστιαώνα, του οποίου οι πύλες θα εμπόδιζαν τη διέλευσή του.

30. Γ. Κεδρηνός, *Σύνοψις Ιστοριών*, ό.π., II, 280. Ιω. Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, ό.π., III, 459. Λέων Γραμματικός, *Χρονογραφία*, έκδ. I. Bekker, C.S.H.B. Βόννη 1828-1897, 289. Συνεχιστές του Θεοφάνη, *Χρονογραφία*, έκδ. I. Bekker, C.S.H.B. Βόννη 1838, 383, 719, 875.

31. Γ. Κεδρηνός, *Σύνοψις Ιστοριών*, ό.π., II, 538.

32. Γ. Κεδρηνός, ό.π., II, 613. Ιω. Ζωναράς, ό.π., III, 656.

Στις 2 Μαΐου 1182, η διάσταση που προέκυψε ανάμεσα στην αντιβασίλισσα Μαρία της Αντιόχειας, χήρας του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού, και στον καίσαρα Ιωάννη Κομνηνό, υποχρέωσε τον τελευταίο και τη σύζυγό του Μαρία την Πορφυρογέννητη, κόρη του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού, να καταφύγουν στην Αγία Σοφία και να στασιάσουν εναντίον της νόμιμης εξουσίας. Η κίνηση τους αυτή είχε συμπαραστάτες τον Πατριάρχη, τον κλήρο και το λαό. Οι οπαδοί του καίσαρα κατέλαβαν αμέσως τον Αυγουστιαώνα και τα γύρω ιδρύματα, το Μίλιον και το ναό του Αγ. Αλεξίου, που βρισκόταν κοντά στην πλατεία. Τα αυτοκρατορικά στρατεύματα έλαβαν θέση στον Άγιο Ιωάννη το Θεολόγο, τον επονομαζόμενο Διΐππιον που βρισκόταν στη Μέση ανάμεσα στο Πραιτώριο και το Μίλιο, κοντά στις αφετηρίες (Κάρκερες) του Ιπποδρόμου³³.

Ο λαός αναχαιτίσθηκε γρήγορα, ενώ οι στρατιώτες του Καίσαρα που μάταια προσπάθησαν να αντισταθούν, σύντομα νικήθηκαν και υποχρεώθηκαν σε υποχώρηση στον Αυγουστιαώνα, εγκαταλείποντας το Μίλιο και το ναό του Αλεξίου. Με τη σειρά τους οι στρατιώτες του αυτοκράτορα εισέβαλαν κι αυτοί στην πλατεία, αφού πρώτα διέρρηξαν τις πύλες της με τους πελέκεις. Η συμπλοκή υπήρξε σύντομη και παρόλο που υποστηρίζονταν από οπαδούς του Καίσαρα, που είχαν οχυρωθεί στον Θωμαΐτη τρίκλινο και στον Μάκρωνα, οι στρατιώτες των στασιαστών αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν και πάλι καταφεύγοντας αυτή τη φορά στο εσωτερικό της Αγίας Σοφίας όπου κανένας διώκτης τους δεν τόλμωσε να εισέλθει, λόγω του ασύλου που προσέφερε ο Πατριάρχης. Η αυτοκράτειρα παρέμεινε στην εξουσία και οι στρατιώτες της νίκησαν άνετα³⁴.

Αυτό που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι οι αυτοκρατορικοί αναγκάστηκαν να προσβάλουν τη νότια και τη δυτική πύλη του Αυγουστιαώνα για να εισβάλλουν σε αυτόν, κάτι που αποδεικνύει ακόμα μία φορά ότι η Χαλκή δεν είχε καμιά επικοινωνία με την πλατεία. Σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν ευκολότερο για τους αυτοκρατορικούς που εξέρχονταν από τη Χαλκή γκρεμίζοντας τις μεγάλες πύλες της, να πλήξουν τους συγκεντρωμένους στον Αυγουστιαώνα στασια-

33. Κ. Πορφυρογέννητος, *ό.π.*, 1, 79, 376.

34. Ν. Χωνιάτης, *Χρονική Διήγησις, ό.π.*, 307-308.

στές χωρίς προηγουμένως να διαρρήξουν τις πύλες της πλατείας.

Τέλος, επί Αλεξίου Γ' Αγγέλου (1194-1203), επαναστάτες παραβίασαν τις πύλες του Πραιτωρίου, και ετοιμάζονταν να καταλάβουν τη φυλακή της Χαλκής, αλλά αναχαιτίσθηκαν από τον αφιχθέντα αυτοκρατορικό στρατό³⁵. Είναι προφανές ότι οι στασιαστές δεν θα τολμούσαν ποτέ να επιτεθούν κατά της πύλης του Μ. Παλατίου αν η τελευταία προφυλασσόταν από τον Αυγουστιαώνα και τις ισχυρές θύρες του.

Με βάση τα προαναφερθέντα γεγονότα γίνεται καταφανές ότι η Χαλκή πουθενά δεν αναφέρεται ότι συνδέεται με το Αυγουσταίο είτε ως είσοδος είτε ως έξοδος αυτού, τουλάχιστον κατά τον 10ο, 11ο και 12ο αι. Αν αυτό ίσχυε στους προηγούμενους αιώνες είναι κάτι που θα παραμείνει άγνωστο μια και οι πηγές δεν σημειώνουν τίποτε σχετικό. Συνεπώς η θύρα του βασιλείου οίκου ήταν ένα ξεχωριστό ίδρυμα, το οποίο παρόλο που γειτνίαζε με την πλατεία του Αυγουστιαώνα, δεν είχε καμιά επικοινωνία μ' αυτόν³⁶.

Τελειώνοντας την περιγραφή και παρουσίαση της Χαλκής απομένει να καθοριστεί η θέση και ο προσανατολισμός αυτού του ιδρύματος. Οι περισσότεροι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η πύλη των ανακτόρων βρισκόταν στο κέντρο της νοτίου πλευράς του Αυγουστιαώνα, αντικρίζοντας την Αγ. Σοφία. Σε αυτό το συμπέρασμα ο C. Mango διατυπώνει μια διαφορετική άποψη, που μάλλον είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα. Σύμφωνα με τη διαπίστωσή του, η Χαλκή ήταν τοποθετημένη στην ανατολική πλευρά του Αυγουσταίου, για δύο λόγους: Πρώτον επειδή υπήρχε ευθεία σύνδεση ανάμεσα στο Άγιον Φρέαρ και τη Χαλκή μέσω του *ἐμβόλου* και των ανώτερων Διαβατικών, αποδεικνύοντας ότι η πύλη του Παλατιού ήταν λίγο ως πολύ τοποθετημένη στη νοτιοανατολική γωνία της Μεγάλης Εκκλησίας. Δεύτερον η θέση του παρεκκλήσιου του Κυρίου, το οποίο συνδεόταν με τη Χαλκή ήταν στην ίδια ευθεία με τη νοτιοανατολική γωνία της Αγ. Σοφίας. Όσον αφορά στον προσανατολισμό της Χαλκής, δεν γνωρίζουμε ποιά κατεύθυνση είχε η στενή βόρεια πλευρά του παραλληλόγραμμου κτίσματος ή η μακριά δυτική του πλευρά που σχημάτιζε την κύρια πρόσοψη του κτηρίου. Μπορούμε όμως να υποθέσουμε ότι ο βασικός άξονας του ιδρύματος

35. Ν. Χωνιάτης, *ό.π.*, 696.

36. C. Mango, *The Brazen House*, *ό.π.*, 92-96. R. Guiland, *ό.π.*, 166-167, 169-170.

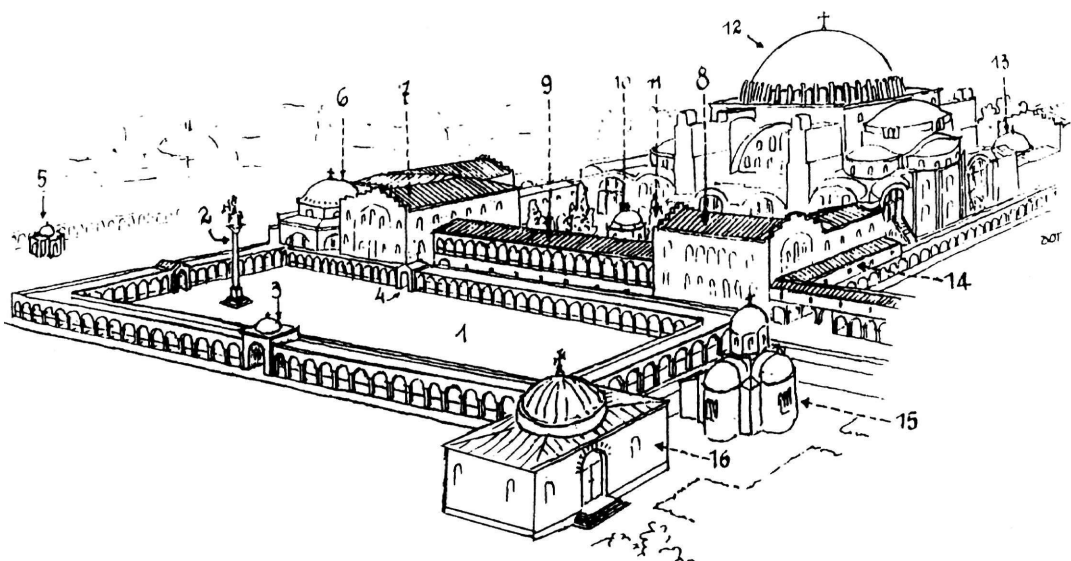
ήταν προσανατολισμένος προς τη Μέση, οπότε κατά συνέπεια η κύρια πρόσοψη της Χαλκής είχε διεύθυνση προς τα δυτικά³⁷.

Συνοψίζοντας την περιήγησή μας στο χώρο των προφυλαίων της αυτοκρατορικής κατοικίας, σημειώνουμε ότι επρόκειτο για ένα κτίριο κατά πάσα πιθανότητα τοποθετημένο στα νοτιοανατολικά του ναού της Αγίας Σοφίας και στην ανατολική πλευρά του Αυγουσταιώνα.

Ακριβώς πίσω από την πύλη της Χαλκής, που ήδη από το 970 είχε μετατραπεί σε πυργόσχημο παρεκκλήσιο, ανοιγόταν η αυλή της εισόδου, πλαισιωμένη από τα καταλύματα των φυλάκων, από αίθουσες υποδοχής και ακροάσεων και από διάφορα παρεκκλήσια³⁸. Ανάμεσα στα κτίρια που υπήρχαν μετά την Χαλκή συμπεριλαμβάνονταν και το πολυτελές παλάτι της Μαγναύρας όπως επίσης και το λαμπρότερο ίσως οικοδόμημα των ανακτόρων- η κυρίως αίθουσα του θρόνου- ο Χρυσο-τρίκλιος.

37. C. Mango, *The Brazen House*, ό.π., 97-98.

38. R. Krautheimer, ό.π., 427.

1: Αὐγουσταῖο. 2: Στήλη τοῦ Ἰουστινιανοῦ. 3: Πύλη τῆς Μελέτης, ἀπό ὅπου ἔμπαινε ὁ αὐτοκράτορας στό Αὐγουσταῖο. 4: Πύλη ἀπό τήν ὁποία ἔβγαινε ὁ αὐτοκράτορας ἀπό τό Αὐγουσταῖο γιά νά κατευθυνθεῖ πρὸς τή νότια εἴσοδο τοῦ ἔσωνάρθηκα τῆς Ἁγίας Σοφίας. 5: Μίλιον. 6: Ναός τοῦ Ἀλεξίου. 7: Θεσσαλός Τρίκλινος, πατριαρχικό κτίριο πού περιεῖχε καί τά διαμερίσματα τοῦ Πατριάρχη. 8: Θωμαΐτης Τρίκλινος, πατριαρχικό κτίριο μέ μεγάλες αἴθουσες ὑποδοχῆς καί Συνόδων. 9: Μάκρων, πατριαρχικό κτίριο, συνδετικό τῶν δύο προηγουμένων, ὅπου στεγάζονταν διάφορες ὑπηρεσίες τοῦ Πατριαρχείου. 10: Τό Βαπτιστήριο τῆς Ἁγίας Σοφίας. 11: Πατριαρχικός κῆπος. 12: Ὁ Πατριαρχικός ναός τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. 13: Σκευοφυλάκιο τῆς Ἁγίας Σοφίας. 14: Ἀνώτερα Διαβατικά, τά ὁποία χρησιμοποιοῦσε ὁ αὐτοκράτορας γιά νά πηγαίνει ἀπό τό παλάτι τῆς Μαγναύρας στά ὑπερῶα τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας. 15: Ὁ ναός τοῦ Σωτήρος «τῆς Χαλκῆς». 16: Ἡ πιθανότερη θέση, κατά νεώτερες ἔρευνες, τῆς Χαλκῆς, κύριας εἰσόδου τοῦ Ἱεροῦ Παλατιοῦ.